

แนวคิดของกอตต์ฟรีด เซมเปอร์ เกี่ยวกับสิ่งทอและส่วนปิดล้อมในสถาปัตยกรรม Gottfried Semper's Concept of Textile and Enclosure in Architecture

ณัฐ ละเอียดอ่อน* และ ต้นข้าว ปาณินท์**

Nutt La-iad-on* and Tonkao Panin**

Received: July 9, 2022

Revised: September 1, 2022

Accepted: September 6, 2022

บทคัดย่อ

ส่วนปิดล้อมในสถาปัตยกรรม (Architectural Enclosure) โดยพื้นฐานแล้ว ถูกเข้าใจว่ามีหน้าที่เพียงเพื่อแบ่งแยกพื้นที่และทำให้ผู้ใช้ในสถาปัตยกรรมเข้าใจขอบเขตของที่ว่าง แต่ส่วนปิดล้อมในสถาปัตยกรรมยังมีความหมายอื่นๆ อีกด้วย ทั้งในด้านของภาษาหรือคำศัพท์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบนี้ ด้านเทคนิควิธีการก่อสร้าง รวมทั้งนัยยะที่สื่อสารผ่านพื้นผิวของส่วนปิดล้อม

บทความนี้มุ่งเน้นที่จะทบทวนความหมายเชิงทฤษฎีแรกเริ่ม ทำความเข้าใจ และอภิปรายความหมายอื่นๆ ที่แฝงอยู่ในแนวคิดของส่วนปิดล้อมทางสถาปัตยกรรม โดยใช้วิธีการศึกษาผ่านการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และงานเขียนของ กอตต์ฟรีด เซมเปอร์ (Gottfried Semper) ซึ่งกล่าวถึงส่วนปิดล้อมในสถาปัตยกรรมว่ามีต้นกำเนิดมาจากสิ่งทอ (Textile) ซึ่งแนวคิดของเขานั้นได้รับการอ้างอิงโดยนักทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมตะวันตกเสมอมา บทความนี้ทำการศึกษาเปรียบเทียบตัวอย่างอาคารที่ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดเกี่ยวกับส่วนปิดล้อมของเซมเปอร์ เพื่อค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีและการออกแบบสถาปัตยกรรม

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า งานเขียนของเซมเปอร์อธิบายส่วนปิดล้อมไว้แตกต่างจากทฤษฎีสถาปัตยกรรมที่มีมาก่อน ส่วนปิดล้อมเป็นองค์ประกอบแยกออกจากโครงสร้างและมีแนวคิดมาจากสิ่งทอที่ปกคลุมลงบนโครงสร้าง เมื่อนำแนวคิดนี้มาวิเคราะห์อาคารในยุคสมัยถัดมาพบว่า “แนวคิดสิ่งทอ” มีความสัมพันธ์ในเชิงการก่อสร้าง และการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ และด้วยแนวคิดนี้สามารถที่จะเป็นกรอบหรือเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสถาปัตยกรรมในช่วงเวลาต่อมา

Abstract

Architectural Enclosure is basically understood to be responsible for dividing space and enabling users in the architecture to understand the boundaries of the space. But it also has other

* นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ 10200
(บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร)

** ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ 10200

* Doctor of Philosophy Architecture Degree Student, Faculty of Architecture, Silpakorn University Bangkok 10200

** Department of Architecture, Faculty of Architecture, Silpakorn University Bangkok 10200

Corresponding Author E-mail: nuttlaiaodon@gmail.com

meanings in terms of language, terminology, and construction techniques. Including implications which communicate through the surface of the enclosure.

This article aims to find the original theoretical meaning, understand and explain the other meanings that lie in the concept of architectural enclosure. By means of a study through a review of the relevant literature and the writings of Gottfried Semper, who describes the architectural enclosure as having its origin in textile and his concept has always been referenced by Western architectural theorists. This article examines examples of a buildings influenced by the concept of Semper's architectural enclosure in order to explore the relationship between theory and architectural design.

This study indicates that Semper's writings describe the enclosing as different from the preceding architectural theory. He proposed the architectural enclosure as a separate element from the structure, and its concept derives from the textiles covering the structure. When applying this concept to the analysis of buildings in the next period, it was found that "Textile concepts" is related in terms of construction and symbolic communication. This concept can be a framework or tool used to analyze and explain phenomena occurring in later architecture.

คำสำคัญ: กอตต์ฟรีด เซมเปอร์ ส่วนปิดล้อมทางสถาปัตยกรรม ทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมร่วมสมัย ความหมายในทางสถาปัตยกรรม

Keywords: Gottfried Semper, Architectural Enclosure, Architectural Theory, Contemporary Architecture, Meaning in Architecture

บทนำ

ในแวดวงวิชาการสถาปัตย์กรรมนั้น ทฤษฎีสถาปัตยกรรมคลาสสิกยังไม่มีที่ยืนยันว่าเกิดขึ้นเมื่อใด แต่เท่าที่มีบันทึกและหลักฐานหลงเหลืออยู่ คือ งานเขียนเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมชื่อว่า De Architectura โดยสถาปนิกชาวโรมัน มาร์คัส วิทรูเวียส (Marcus Vitruvius) เมื่อประมาณ 33-14 ก่อนคริสตกาล (Kruft, 1994) ซึ่งต่อมานงานเขียนนี้เป็นที่รู้จักในชื่อ "Ten Books on Architecture" โดยเนื้อหาภายในทั้งหมดไม่ได้กล่าวถึง "ส่วนปิดล้อมในสถาปัตยกรรม (Architectural Enclosure)" อย่างตรงไปตรงมา แต่ส่วนปิดล้อมทางสถาปัตยกรรมถูกอธิบายผ่านรูปแบบของระเบียบ (Order) หรือแบบแผน (Style) เช่น ลำดับของการประกอบส่วนประดับตกแต่ง วิธีการใช้วัสดุในการก่อสร้างผนังของอาคาร ระบบการจัดวางแนวเสา เป็นต้น ทั้งนี้ในช่วงเวลาดังกล่าว แนวคิดเกี่ยวกับส่วนปิดล้อมนั้นถูกรวมเป็นส่วนเดียวกันกับโครงสร้าง เพื่อเป็นกำแพงเมืองหรือผนังของอาคาร

กลางศตวรรษที่ 19 สถาปนิกและนักทฤษฎีสถาปัตยกรรมชาวเยอรมัน กอตต์ฟรีด เซมเปอร์ (Gottfried Semper) ได้ให้นิยามความหมายของส่วนปิดล้อมในสถาปัตยกรรมต่างออกไปจากเดิม เขาหยิบยกตัวอย่างงานกระเบื้อง ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชนเผ่า โดยมีส่วนปิดล้อมเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งในกระเบื้องนั้น ส่วนปิดล้อมของกระเบื้องแยกกันกับโครงสร้างของกระเบื้อง เขาชี้ว่าบทบาทของส่วนปิดล้อมนั้นทำหน้าที่เดียวกันกับสิ่งทอ (Textile) และต่อมากองค์ประกอบต่างๆ ในกระเบื้องนี้ทำงานร่วมกันและถูกพัฒนาจากกระเบื้องชนเผ่าไปเป็นสถาปัตยกรรมที่ซับซ้อนดังเช่นที่มีให้เห็นอยู่ทั่วไป

แนวความคิดเรื่ององค์ประกอบของเซมเปอร์นี้มีความสำคัญต่อการวิชาการสถาปัตยกรรมอย่างมากในช่วงเวลานั้น ถึงแม้ว่าจะมีนักคิดที่กล่าวถึงองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมก่อนเซมเปอร์ก็ตาม แต่แนวคิดส่วนใหญ่อยู่บนฐานของวิธีการสร้างส่วนประดับ ระเบียบหรือลำดับของการประกอบหรือวิธีการสร้างมากกว่าที่จะกล่าวถึงแนวคิดเชิงทฤษฎีหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ นอกจากนี้แนวความคิดของเซมเปอร์ยังก่อให้เกิดทฤษฎีที่วางทางสถาปัตยกรรมของ ออกุสต์ ชมาร์ซอว์ (August Schmarsow) ในเวลาต่อมา (ต้นข้าว ปาณินท์, 2561; 143) ทฤษฎีของเขาได้รับการเผยแพร่ในวงกว้างโดยเฉพาะในยุโรปที่ใช้ภาษาเยอรมัน ก่อนจะถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษในเวลาเกือบอีกร้อยปีถัดมา จากนั้นงานเขียนของเขาถูกนำไปใช้และอ้างอิงอย่างแพร่หลาย

เซมเปอร์อธิบายว่า ส่วนปิดล้อมสัมพันธ์กับสิ่งทอซึ่งมีบทบาทอย่างมากในวัฒนธรรมมนุษย์ และสิ่งทอมีหน้าที่เพื่อปกป้อง ปิดล้อม ปกคลุมและห่อหุ้มมนุษย์จากสภาพแวดล้อมต่างๆ ซึ่งการพัฒนาจากสิ่งทอมาสู่ส่วนปิดล้อมในสถาปัตยกรรมยังคงถ่ายทอดความหมายของการสร้างสรรค์ เช่นเดียวกับการถักทอแต่แตกต่างกันแง่ของวัสดุเทคโนโลยี ตลอดจนการสื่อสารความหมาย

บทความนี้ต้องการศึกษาและทบทวนความหมายของส่วนปิดล้อมของสถาปัตยกรรมในงานเขียนเซมเปอร์โดยวิเคราะห์ วิพากษ์ ผ่านอาคารที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดของเขาในหลายช่วงเวลา การศึกษาแนวคิดของสิ่งทอในทฤษฎีของเซมเปอร์จึงเป็นการค้นหา นิยามความหมายทางทฤษฎีของส่วนปิดล้อม และความต่อเนื่องจากทฤษฎีที่ส่งผลเรื่อยมาต่อสถาปัตยกรรมยุคถัดมา และทำให้เรามองเห็นโอกาสในการใช้แนวคิดการสร้างสรรค์จากอดีตมาประยุกต์ใช้อธิบายสถาปัตยกรรมร่วมสมัยปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อทบทวนความหมายของแนวคิดในสิ่งทอและส่วนปิดล้อมในสถาปัตยกรรม และอ่านงานสถาปัตยกรรมจากอดีตถึงร่วมสมัยผ่านทฤษฎีของกอตต์ฟรีด เซมเปอร์

วิธีการศึกษา

1. ศึกษาและทบทวนทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมผ่านงานเขียนสำคัญของ กอตต์ฟรีด เซมเปอร์
2. ศึกษาอาคารที่เกี่ยวข้องเชิงแนวคิดของสิ่งทอและส่วนปิดล้อม เปรียบเทียบ ความสอดคล้องหรือความแตกต่างกัน ระหว่างอาคารในยุคหลังที่ทฤษฎีของเซมเปอร์นั้นเกิดขึ้นจากอดีตและอาคารร่วมสมัยปัจจุบัน

ทฤษฎีของกอตต์ฟรีด เซมเปอร์เกี่ยวกับสิ่งทอและส่วนปิดล้อมในสถาปัตยกรรม

1. จุดกำเนิดทฤษฎี

ยุโรปในช่วงเวลานั้นเข้าสู่ยุคแห่งการปฏิวัติความรู้ สังคม การเมือง และในทุกประเด็นของสังคม หรือที่เรียกว่า “ยุคแห่งการรู้แจ้ง” (Age of Enlightenment) ในบางตำราใช้ชื่อ “ยุคแห่งการปฏิวัติ” (Age of Revolution) ในวงการสถาปัตยกรรมเกิดการตั้งคำถามต่อที่มาของสถาปัตยกรรมกรีกและโรมันในยุคโบราณ พร้อมกับการตั้งคำถามว่าสถาปัตยกรรมนั้นเริ่มต้นอย่างไร มนุษย์เริ่มสร้างอาคารอย่างไร ในปี ค.ศ.1849 เซมเปอร์ต้องกลายเป็นผู้ลี้ภัยการเมืองและต้องหลบหนีจากเมืองเดรสเดรน (Dresden) ในเยอรมันมาที่ฝรั่งเศสและต่อมาในอังกฤษ เขาได้เสนอทฤษฎีที่สำคัญทางสถาปัตยกรรม ซึ่งส่งผลต่อระบบความคิดทางสถาปัตยกรรมมาจนถึงปัจจุบัน โดยทฤษฎีดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและอธิบายถึงจุดกำเนิดและองค์ประกอบพื้นฐานทางสถาปัตยกรรม

ปี ค.ศ. 1851 ในยุโรปและอังกฤษนั้นถือเป็นช่วงเวลาสำคัญที่กำลังตื่นตัวกับงานจัดนิทรรศการแสดงเทคโนโลยีและสินค้า (The Great Exhibition) ในกรุงลอนดอน นอกเหนือไปจากการแสดงสินค้าและความเจริญก้าวหน้าของแต่ละประเทศแล้วนั้น ในงานนิทรรศการนี้มีการจัดแสดงงานศิลปวัฒนธรรมและสิ่งประดิษฐ์มากมายจากทั่วทุกมุมโลกด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า The Great Exhibition มีความสัมพันธ์ต่อเซมเปอร์อย่างมาก เนื่องด้วยเวลานั้นที่เขาจำเป็นต้องอาศัยในอังกฤษนี้เอง เขาได้รับการแนะนำให้เป็นผู้ออกแบบตกแต่งพื้นที่สำหรับจัดแสดงงานในบางส่วน โดยถึงแม้ว่าจะไม่ใช่เป็นส่วนแสดงงานหลัก แต่การทำงานนี้ทำให้เขามีโอกาสคลุกคลีงานนิทรรศการแห่งนี้และได้พบเห็นวัฒนธรรมและเทคโนโลยีที่หลากหลาย (Herrmann, 1989)

ในงานนิทรรศการนั่นเอง เซมเปอร์ได้พบกับกระท่อมแคริบเบียน (Caribbean Hut) (ภาพที่ 1 ข ภาพวาดกระท่อมแคริบเบียนที่เซมเปอร์วาดขึ้น) อันเป็นเครื่องยืนยันแนวคิดของเขาให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยเขาเชื่อว่ากระท่อมหลังนี้เป็นลักษณะพื้นฐานขั้นต้นและพัฒนาสู่สถาปัตยกรรมในที่สุด ต่อมาในปี ค.ศ.1851 เขาตีพิมพ์บทความในภาษาเยอรมันชื่อ “Die Vier Elemente Der Baukunst” และถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษในปี ค.ศ.1989 ในชื่อ “องค์ประกอบทั้งสี่ของสถาปัตยกรรม (The Four Elements of Architecture)” (บทความนี้ถูกแปลรวมไว้กับบทความสำคัญอื่นๆ ของเซมเปอร์พิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือภาษาอังกฤษในภายหลัง) โดยในบทความนั้นเขานำเสนอแนวความคิดสำคัญอยู่ในหัวข้อที่ห้าของบทความ ซึ่งหัวข้อชื่อว่า Four Elements กล่าวถึง สถาปัตยกรรมนั้นมีที่มาจากกระท่อม และกระท่อมถูกสร้างขึ้นด้วยองค์ประกอบพื้นฐานทั้งสี่ คือ 1.เตาไฟ (Hearth) 2.เนินดิน (Mound) 3.หลังคา (Roof) 4.ส่วนปิดล้อม (Enclosure) โดยเขาอธิบายว่า ในแต่ละองค์ประกอบจะทำหน้าที่ร่วมกัน โดยที่ “เนินดิน” “หลังคา” และ “ส่วนปิดล้อม” นั้น องค์ประกอบเหล่านี้มีหน้าที่ปกป้องเปลวไฟที่อยู่ใน “เตาไฟ” ไม่ให้ดับลงจากลมหรือน้ำหรือสภาพแวดล้อม ด้วยการประกอบกันขององค์ประกอบพื้นฐานเหล่านี้ สถาปัตยกรรมที่ปรากฏนั้นจะถูกพัฒนาผ่านกาลเวลา เทคโนโลยี สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละที่ตั้ง ทั้งนี้ องค์ประกอบทั้งสี่นั้นจะทำหน้าที่ร่วมกันอยู่เสมอและพวกมันสามารถถูกพัฒนาปรับเปลี่ยนไปมาอย่างน้อยแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ตั้ง สังคม เทคโนโลยี รวมไปถึงสภาพอากาศด้วย

เซมเปอร์อธิบายอีกว่า องค์ประกอบทั้งสี่นี้ถูกพัฒนาในงานฝีมือ คือ 1.เตาไฟนั้นเกี่ยวข้องกับงานฝีมือในการผลิตงานเซรามิกส์ (Ceramics) หรืองานที่เกี่ยวข้องกับไฟ 2.เนินดินเกี่ยวข้องกับงานก่อ (Masonry) 3.หลังคาเกี่ยวข้องกับงานไม้ (Carpentry) และ 4.ส่วนปิดล้อมเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงกับสิ่งทอ (Textile) ซึ่งเทคนิคเหล่านี้เกิดขึ้นและถูกนำมาใช้สร้างสรรค์สถาปัตยกรรม แนวความคิดดังกล่าวนี้ถูกประมวลและรวบรวมเป็นหนังสือเกี่ยวกับงานฝีมือของเขาในเวลาต่อมา

แนวคิดองค์ประกอบทั้งสี่ของเซมเปอร์นั้นได้แย้งและแสดงถึงความแตกต่างทางสถาปัตยกรรมกับแนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับ “กระท่อมยุคแรกเริ่ม” (Primitive Hut) เดิมเชื่อว่าสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิกเป็นการพัฒนามาจาก Primitive Hut โดยหนึ่งในนักวิชาการนั้นคือ มาร์ค อองตวน โลเชร์ (Marc-Antoine Laugier) ซึ่งในหนังสือ Essay on Architecture ตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1753 โลเชร์อธิบายเกี่ยวกับ Primitive Hut ในลักษณะของการทำงานร่วมกันของ โครงสร้าง (Structure) และระเบียบ (Order) ซึ่งเราจะเห็นผ่านงานเขียนของเขาซึ่งเน้นและให้ความสำคัญต่อข้อกำหนดในการใช้อองค์ประกอบแบบคลาสสิกเป็นหลัก เช่น เสา หน้าจั่ว (ภาพที่ 1 ก) ดังนั้น กระท่อมยุคแรกเริ่มของโลเชร์จึงเป็นลักษณะของเน้นที่โครงสร้างมากกว่าจะเป็นสิ่งปกคลุมแบบเซมเปอร์นั่นเอง (Davies, 2011)

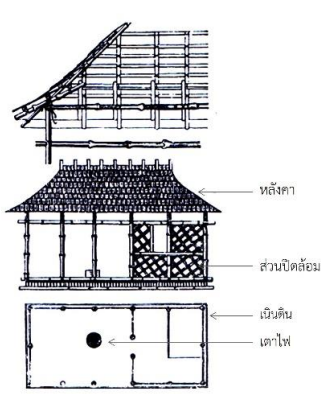
ความแตกต่างในแนวคิดของส่วนปิดล้อมของโลเชร์และเซมเปอร์นั้นคือการให้น้ำหนักในคนละส่วน เมื่อโลเชร์เน้นที่ส่วนโครงสร้าง ส่วนปิดล้อมของโลเชร์จึงอธิบายถึงความหนาหนักของส่วนปิดล้อมในสถาปัตยกรรมมากกว่า

แนวคิดของเซมเปอร์ที่เน้นตัวส่วนปิดล้อมที่ต้องอยู่บนโครง ส่วนปิดล้อมนี้มีหน้าที่ในการแบ่งพื้นที่มากกว่าเป็นโครงสร้างอาคาร

แนวคิดของเซมเปอร์นั้นสวนทางกับ “กระท่อมยุคแรกเริ่ม” ของโลเซอร์ แต่กลับมีความพ้องกับการอุปมาแนวคิดของอาคารกระจก Crystal Palace ในงานนิทรรศการ The Great Exhibition ซึ่งนักประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรม วูล์ฟแกง เฮร์มาน (Wolfgang Herman) ให้ความเห็นไว้ในหนังสือ In Search of Architecture : Gottfried Semper ไว้อย่างน่าสนใจว่า โจเซฟ แพกซ์ตัน (Joseph Paxton) ผู้ออกแบบอาคารกระจก Crystal Palace (ภาพที่ 1 ค) ได้อธิบายถึงหลักการโครงสร้างของส่วนโถงนิทรรศการหลักของอาคาร โดยเปรียบเทียบโครงสร้างและผิวกระจกเหมือนกับ “โต๊ะและผ้าคลุมโต๊ะ (Table and Tablecloth)” ผ้าคลุมโต๊ะหรือผิวกระจกนำพาความเป็นไปได้ของโต๊ะหรือส่วนโครงสร้างซึ่งมีความหลากหลายไปเป็นตามเงื่อนไขที่เปลี่ยนไปของผู้ใช้อาคาร จากคำกล่าวนี้ของแพกซ์ตันชี้ให้เห็นการอุปมาที่มีความหมายพ้องและคล้ายคลึงกับแนวคิดของเซมเปอร์ต่อสิ่งทอและส่วนปิดล้อมอย่างอย่างมีนัยยะและน่าสนใจ

(ก)

(ข)

(ค)

ภาพที่ 1 (ก) ภาพวาดกระท่อมในความคิดของโลเซอร์ (ข) ภาพวาดกระท่อมแคบริบเบียนที่เซมเปอร์วาดขึ้น
(ค) ภาพวาดอาคาร Crystal Palace

ที่มา : (ก) Laugier, 1977 (ข) ปรับปรุงจากภาพ Semper, 2004 (ค) <https://www.jstor.org/stable/community.24741234>

เซมเปอร์มีแนวความคิดเรื่ององค์ประกอบสถาปัตยกรรมมาก่อนที่จะพบกระท่อมชนเผ่าแคบริบเบียนในงานนิทรรศการ การที่เขาได้เห็นกระท่อมชนเผ่าแคบริบเบียนนี้กลายเป็นหลักฐานสำคัญที่สนับสนุนความคิดของเขามากยิ่งขึ้น จากการศึกษางานเขียน “องค์ประกอบทั้งสี่ของสถาปัตยกรรม” เราสามารถประมวลแนวคิดของเซมเปอร์ได้ว่าสถาปัตยกรรมนั้นมีจุดเริ่มต้นและถูกพัฒนาผ่านสภาพสังคมที่แตกต่างกันไปแต่ละพื้นที่ และเป็นการสร้างความเข้าใจหน้าที่และบทบาท มากกว่ารูปแบบและหน้าตาขององค์ประกอบ

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบแล้วพบว่าแนวคิดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในยุคก่อนหน้าเชื่อว่าสถาปัตยกรรมตะวันตกนั้นมีรากฐานมาจากสถาปัตยกรรมกรีกและโรมันเพียงอย่างเดียว ในขณะที่แนวคิดกระท่อมยุคแรกเริ่มของเซมเปอร์เชื่อว่าสถาปัตยกรรมนั้นกำเนิดและพัฒนาอย่างหลากหลาย ดังนั้นจะเห็นได้ถึงความแตกต่างและการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดเกี่ยวกับส่วนปิดล้อมในอาคารจากความหนาหนักแบบหินและความทึบไปสู่แนวคิดของความเบาบางแบบสิ่งทอ ซึ่งจะได้นำมาในหัวข้อถัดไป

2. แนวความคิดของสิ่งทอและส่วนปิดล้อม

เซมเปอร์ให้ความสนใจต่อสิ่งปกคลุมหุ้มห่อ หรือ “Enclosure” โดยในบทความนี้จะใช้คำว่า “ส่วนปิดล้อม” โดยหมายความถึงองค์ประกอบที่ปิดล้อมอยู่บนหรือเหนือโครงหลังคาหรือโครงไม้ นั่น ซึ่งมีบทบาท คือ “กำหนดพื้นที่ภายในแยกออกจากพื้นที่ภายนอก” โดยแนวคิดของ “Enclosure” นี้ถูกอธิบายผ่านอาคารและศิลปะในอารยธรรมโบราณของชาวซีเรียน จีน และอินเดีย ส่วนปิดล้อมที่ว่างมีคุณสมบัติใกล้เคียงกับเสื้อผ้าที่ห่อหุ้มร่างกาย ซึ่งเบาบางมากกว่าผนังอาคารยุคคลาสสิกซึ่งมีความหนักและมีบทบาทหลักในการรับน้ำหนักอาคาร บทความ The Four Elements of Architecture ปรากฏการใช้คำศัพท์ภาษาเยอรมันที่อธิบาย “ผนัง” ด้วยคำว่า “Wand” ซึ่งมีรากศัพท์เดียวกันกับคำว่า “Gewand” หมายถึง การแต่งกาย การใส่เสื้อผ้า (Dressing) มีความหมายแตกต่างจากคำว่า “Mauer” หมายถึงกำแพงที่ก่อด้วยอิฐ (Semper, 2010)

แนวคิดของเซมเปอร์ต่อส่วนปิดล้อมทางสถาปัตยกรรมนั้น กล่าวได้ว่าเขามองเห็นว่าส่วนปิดล้อมที่ว่างในสถาปัตยกรรมนั้นมาจากศิลปะการทำผนังด้วยการทอเสื่อหรือพรม โดยเขาอ้างอิงถึงต้นที่ที่พักของชาวจีนทาทาร์ (Chinese Tatar) ว่าศิลปะการทำพรมนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อประวัติศาสตร์ศิลปะ รวมไปถึงเขายังชี้ให้เห็นว่าการถักทอเสื่อและการสานกิ่งไม้ ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่มนุษย์เริ่มปกคลุมร่างกายและเริ่มสร้างสิ่งกีดขวางและปิดล้อมพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมนั่นเอง

“Wickerwork, the original space divider, retained the full importance of its earlier meaning, actually or ideally, when later the light mat walls were transformed into clay tile, brick, or stone walls. Wickerwork was the essence of the wall.” (Semper, 2010; 103)

จากข้อความของเซมเปอร์ข้างต้นแสดงให้เห็นได้ชัดเจนถึงแนวคิดของการสานกิ่งไม้ ซึ่งการสานกิ่งไม้นั้นก็เป็นเสมือนความสำคัญแรกเริ่มและถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นวัสดุอื่นๆ ได้ต่อไป ในบทความเดียวกันนี้เขาได้กล่าวเสริมอีกว่า

“Hanging carpets remained the true walls, the visible boundaries of space. The often solid walls behind them were necessary for reasons that had nothing to do with the creation of space; they were needed for security, for supporting a load, for their permanence, and so on. Wherever the need for these secondary functions did not arise, the carpets remained the original means of separating space. Even where building solid walls became necessary, the latter were only the inner, invisible structure hidden behind the true and legitimate representatives of the wall, the colorful woven carpets.” (Semper, 2010; 104)

เซมเปอร์มีแนวคิดที่พรมที่ถูกใช้แขวนเพื่อแบ่งที่ว่างภายในเป็นผนังที่ห่อหุ้มที่แท้จริงเนื่องจากเป็นขอบเขตที่มองเห็นได้ ไม่ว่าสิ่งที่อยู่หลังพรมนั้นจะถูกสร้างด้วยโครงสร้างแบบใดก็ตาม ส่วนปิดล้อมนั้นมีมิติของการสร้างที่เป็นแบบเดียวกับสิ่งทอ เช่น การถัก การสานและการทอ ต่อมาแนวความคิดเรื่องการถักทอนี้ได้ถูกอธิบายอีกครั้ง และกลายมาเป็นทฤษฎีที่สำคัญและเป็นฐานความคิดทางสถาปัตยกรรมในการเรียนการสอนและสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะในเมืองซูริค (Zurich) เนื่องจากเซมเปอร์ย้ายมาเป็นอาจารย์ประจำสถาบันเทคโนโลยีแห่งสหพันธรัฐสวิสเมืองซูริค โดยในผลงานเขียนของเซมเปอร์ในปี ค.ศ.1860 ในภาษาเยอรมันชื่อว่า Der Stil in den technischen und tektonischen Künsten oder Praktische Aesthetik: ein Handbuch für Techniker, Künstler und Kunstfreunde และถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษในปี ค.ศ 2004 ในชื่อว่า Style in the Technical and

Tectonic Arts or Practical Aesthetics โดยอธิบายว่า วัตถุประสงค์พื้นฐานที่ใช้ในเทคนิคของการถักทอ คือ สิ่งนั้นต้องมีความเหนียว ทนทานต่อการฉีกขาดของแรงดึง วัตถุประสงค์พื้นฐานของสิ่งทอนี้สองประการ คือ เพื่อที่จะผูก (to string and to bind) และเพื่อที่จะปกคลุม (to cover)

งานเขียนที่มีชื่อว่า Style in the Technical and Tectonic Arts or Practical Aesthetics เซมเปอร์ อธิบายถึงความหลากหลายของรูปแบบซึ่งเกิดจากเทคนิคหรือระบบของการผูก เช่น การผูกเงื่อนปมหรือเป็นตาข่าย Knot (Netting) การถัก Knit (Knitting) การถักเปีย (Plaiting) การสาน (Weaving) โดยแบบแผนของการผูกแต่ละแบบนี้ขึ้นอยู่กับวัสดุ ประเด็นสำคัญคือการนำเสนอแนวคิดที่ว่า การผูกและเงื่อนอาจเป็นเทคนิคที่เก่าแก่ที่สุดของมนุษย์ ด้วยเทคนิคการผูกนี้เองนำไปสู่การสร้างสรรค์และขยายกรอบความเป็นไปได้ในการสร้างและกำหนดส่วนปิดล้อมที่แตกต่างกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เช่น เซมเปอร์อธิบายว่าด้วยเทคนิคการผูกเงื่อนปมหรือเงื่อนตาข่ายนั้น โดยหลักการเป็นการทำให้เกิดจากการประกอบของเส้นสองเส้นเข้าด้วยกัน และเขาชี้ให้เห็นว่าการผูกเงื่อนปมนี้ นอกจากถูกใช้กับอุปกรณ์ในการล่าสัตว์และตกปลาเพื่อหาอาหารแล้วยังถูกใช้เพื่อประดับพื้นผิวอาคารอีกด้วย และอีกระบบที่สำคัญคือการผูกแบบการถักเปีย (Plaiting) นั้น เซมเปอร์เสนอว่าระบบนี้มีศักยภาพในการขยายพื้นผิวออกไปได้ง่ายและมีความแข็งแรง รวมถึงมีโอกาสดูดซับออกจากกันยากกว่าการผูกในเทคนิคอื่น (Semper, 2004)

ประเด็นสำคัญในระบบของการผูกนี้เซมเปอร์นำเสนอว่า “เงื่อน” หรือ “ปม” ต่อมานั้นกลายเป็น “รอยต่อ” (Seam) ของการชนกันวัสดุต่างๆ ในสถาปัตยกรรมนั่นเอง ความสำคัญของรอยต่อวัสดุหรือการประกอบวัสดุถูกให้ความสำคัญแม้กระทั่งงานเขียนในยุคปัจจุบันโดยสถาปนิกชาวสวิส ปีเตอร์ ซุมธอร์ (Peter Zumthor) เขากล่าวไว้ในหนังสือที่ชื่อว่า Thinking Architecture ไว้ ดังนี้

“...รอยต่อนั้นเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของการสร้างรูปทรงของอาคารในงานออกแบบที่ดีรายละเอียดจึงไม่เป็นเพียงส่วนประดับที่ดึงดูดความสนใจเท่านั้นแต่เป็นสิ่งที่ทำให้เข้าใจภาพรวมของงานออกแบบ...” (Zumthor, 2010)

เซมเปอร์กล่าวถึง การปกคลุม หรือ Cover คือ ความต้องการของการปกป้องและการปิดล้อมที่ว่าง (Spatial Enclosure) ซึ่งมนุษย์นั้นเรียนรู้ที่จะปกป้องพื้นที่ของตนเอง มนุษย์ใช้การปกคลุมที่ว่างด้วยผนังสัตว์หรือเปลือกต้นไม้ ต่อมาจึงเริ่มแทนที่ด้วยผลผลิตจากระบบการถักทอ เขาชี้ให้เห็นว่าการปกคลุมและการปกป้องปิดล้อมนี้เป็นสัญชาตญาณดั้งเดิมซึ่งเก่าแก่มากกว่าการเริ่มต้นใช้ภาษาของมนุษย์ ดังนั้น แนวคิดของการปกคลุม-ปกป้อง-ปิดล้อมจึงเชื่อมโยงกับการสร้างการปิดล้อมที่ว่างผสานไปกับระบบถักทอ ซึ่งสอดคล้องและปรับเปลี่ยนไปกับคุณสมบัติของวัสดุ และเขาชี้ให้เห็นว่าการปกคลุมนั้นเชื่อมโยงกับการตกแต่ง (Dressing) ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญในงานสถาปัตยกรรมนั่นเอง (Semper, 2004)

อย่างไรก็ตาม สารสำคัญของ การปกป้องและปิดล้อมนั้นมีความหมายตรงกับข้ามกับการผูก ในขณะที่การปกคลุม การปกป้อง การปิด และรวมไปถึงเปลือกห่อหุ้มนั้นคือกำหนดภาพรวมและกำหนดที่ว่างภายในให้เป็นหนึ่งเดียว หรือกล่าวได้ว่าเป็นการทำให้สิ่งนั้นเป็นหน่วยเดียวกัน ในขณะที่การผูกและถักทอนั้นกลับทิ้งร่องรอยของการมีมากกว่าหนึ่งเดียว และทำให้เห็นการรวมเข้าอยู่ด้วยกัน กล่าวคือ “การคลุมหรือปิดล้อม” คือการรวมทุกอย่างเข้าไว้ด้วยกัน แต่ “การผูก” คือเป็นการเชื่อมสิ่งที่ถูกผูกและปรากฏรอยต่อ จึงแสดงให้เห็นการแยกส่วนและไม่เป็นหนึ่งเดียวกัน ใจความสำคัญของแนวคิดนี้ อธิบายการทำงานร่วมกันของการปิดล้อมและการผูก ซึ่งเชื่อมโยงไปกับระบบเทคนิคพื้นฐานของการผูก คือ เส้นและส่วนพื้นผิว (Surface) ซึ่งปรากฏในฐานะที่เป็นองค์ประกอบที่จะปกคลุมและปิดล้อม ดังนั้น เปลือก หรือ ส่วนปกคลุมควรสื่อสารตัวเองในแง่ของพื้นผิวด้วยเสมอ

3. ส่วนปิดล้อมที่ว่างและพื้นผิว

ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าจุดประสงค์ของส่วนปิดล้อมที่ว่างของเฮมเปอร์นั้น มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับพื้นผิว (Surface) ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์และนำเสนอของ ต้นข้าว ปาณินท์ ในบทความ On The Surface : Purpose of Architectural Enclosure ซึ่งพอสรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ของส่วนปิดล้อมนั้นคือการห่อหุ้ม ซึ่งเป็นทำงานร่วมกันของการตอบสนองต่อพื้นที่ คุณสมบัติทางวัสดุและเทคนิคกระบวนการสร้าง ตลอดจนสัมพันธ์กับแง่มุมเชิงสัญลักษณ์และความหมายที่สื่อสารออกไปของสถาปัตยกรรม และต้นข้าวได้นำเสนอถึงการทำงานของการทำงานของการห่อหุ้มนั้นว่า มันไม่ได้เป็นเพียงแต่การทำงานของพื้นผิวที่อาจดูเรียบของด้านหน้าเท่านั้น แต่ยังทำงานในการรวมขอบเขตและสร้างส่วนปิดล้อมอันหลากหลาย และหลอมรวมองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียว นอกจากนี้ต้นข้าวนำเสนอการอธิบายถึงการห่อหุ้มหรือ Cladding ซึ่งหมายถึงการปิดพื้นผิว โดยชี้ให้เห็นว่าการปิดล้อมหรือการห่อหุ้มนั้น เป็นเครื่องมือสำคัญในการผูกผสานชิ้นส่วนต่างๆ และวัสดุทั้งหมดเข้าด้วยกัน ซึ่งเชื่อมความแตกต่างเหล่านั้นกลายเป็นภาษาและระบบใหม่ของภาพปรากฏอันนำเสนอที่ทำงานเป็นเอกภาพเดียวกัน แนวคิดดังกล่าวนี้นำเสนอประเด็นสำคัญว่าด้วยเรื่องของการห่อหุ้มสถาปัตยกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของการตอบสนองต่อความปรารถนาตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการจะจัดเรียง ต้องการผูกมัดพื้นที่ที่จะพักพิง และต้องการการกำหนดขอบเขต ตกย้ำถึงแนวคิดและข้อเสนอของเฮมเปอร์ เกี่ยวกับการห่อหุ้มในฐานะงานศิลปะแม่แบบ ซึ่งมันตอบสนองต่อสัจชาตญาณและความปรารถนาของมนุษยชาติได้อย่างชัดเจน (Panin, 2007)

เมื่อพิจารณาถึงระบบและเทคนิควิธีในการถักทอที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมตามที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น นอกจากแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งทอเชื่อมโยงกับส่วนปิดล้อมที่ว่างและสัมพันธ์กับพื้นผิว โดยส่วนปิดล้อมนั่นเองก็มีพื้นผิวต่างๆ ที่ราวกับเคลือบฉาบหน้าอยู่มีบทบาทในการหลอมรวมที่ว่างแต่ละหน่วยย่อยภายในให้ทั้งหมดรวมเข้าเป็นหนึ่งเดียว นอกจากนี้จากเทคนิคการผูกนั้น รอยต่อ (Seam) ก็นับว่ามีนัยยะสำคัญและมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับพื้นผิวซึ่งปรากฏให้เห็นบนผนังของอาคาร แนวคิดดังกล่าวส่งผลต่อมาในทางทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมอย่างกว้างขวาง และสร้างมุมมองในการสร้างส่วนปิดล้อมที่หลากหลายให้กับสถาปนิกในยุโรป โดยเฉพาะในประเทศที่ใช้ภาษาเยอรมัน ซึ่งเฮมเปอร์เผยแพร่แนวคิดสู่สาธารณะผ่านบทความและหนังสือสำคัญในปี ค.ศ.1851 และปี ค.ศ.1860 ประกอบกับการที่เขาได้เข้าไปทำหน้าที่กำหนดแนวทางการเรียนการสอนสถาปัตยกรรมที่วิทยาลัยอีทีเอชซูริช ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ในปี ค.ศ.1855 สามารถถ่ายทอดแนวคิดของเขาไปสู่สถาปนิกยุคหลังอย่างต่อเนื่องอีกด้วย ตัวอย่างสถาปนิกที่โดดเด่นและสะท้อนแนวคิดของเฮมเปอร์ในช่วงเริ่มต้นของการก้าวสู่สถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ เช่น ออตโต วากเนอร์ (Otto Wagner) ออดอล์ฟ โลส (Adolf Loos) และแม้ในช่วงหลังสมัยใหม่ ที่ปรากฏสถาปนิกที่มีชื่อเสียงระดับโลก เช่น เปเตอร์ ซุมธอร์ (Peter Zumthor) เฮร์ซอกและเดร์มูรอน (Herzog and de Meuron)

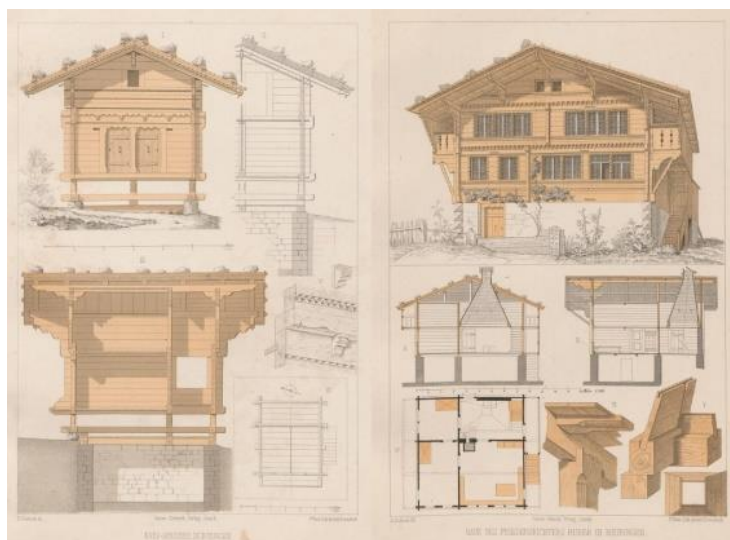
ทั้งนี้ จากการศึกษาและวิเคราะห์ของผู้ศึกษาเกี่ยวกับระบบแนวคิดของเฮมเปอร์ในประเด็นของการถักทอและตัวแทนของสิ่งปิดล้อมทั้งหมดผ่านหนังสือและเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในหนังสือ Style in the Technical and Tectonic Arts or Practical Aesthetics ที่เฮมเปอร์พยายามอธิบายในประเด็นการถักทอ (Textile) ที่มีเนื้อหายาวประมาณมากกว่าหนึ่งในสามของเนื้อหาทั้งหมดถือว่าเป็นส่วนสำคัญหลักของหนังสือ สามารถสรุปสาระสำคัญในประเด็นที่เฮมเปอร์ต้องการนำเสนอเป็นหมวดหลัก ซึ่งทำงานร่วมกันของสิ่งที่เกี่ยวกับการถักทอนั้น ได้แก่ ความหมายของการก่อสร้างซึ่งมีความสอดคล้องกันระหว่างสิ่งทอและส่วนปิดล้อม - การสื่อสารความหมายของส่วนปิดล้อมให้เห็นว่าเป็นอิสระจากส่วนโครงสร้าง - การสื่อสารของภาพหรือสภาวะที่ประยุกต์มาจากสิ่งทอ ประเด็นสำคัญทั้งสามประการนั้นสามารถพบเห็นในสถาปัตยกรรมในยุคถัดมาในช่วงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่และและยุคร่วมสมัยปัจจุบัน

วิเคราะห์ความหมายของก่อสร้างและการสื่อสารของส่วนปิดล้อมในสถาปัตยกรรม

1. ความสอดคล้องกันระหว่างสิ่งทอและส่วนปิดล้อม

อาโกส โมราวานสกี (Akos Moravansky) กล่าวถึงคำว่า การถัก (Knitting-on) เมื่อให้ความหมายหรือสื่อสารถึงสถาปัตยกรรมร่วมสมัยของสถาปนิกชาวสวิส เช่น บ้านกูกาลัน (Gugalun House) ออกแบบโดยชุมธอร์ ในช่วง ค.ศ. 1990–1994 ซึ่งเป็นบ้านฟาร์มเกษตรในภูเขากริสันส์ (Grisons) เขาใช้คำว่า “Weiterstricken” ในภาษาเยอรมัน หรือ Knitting-on ในภาษาอังกฤษ เพื่อสื่อความหมายและอธิบายเกี่ยวกับบ้านหลังนี้ซึ่งประกอบด้วยส่วนเก่าของอาคารเดิมและมีส่วนต่อเติมใหม่ ซึ่งโมราวานสกีอธิบายการเชื่อมสิ่งใหม่กับสิ่งเก่านี้ว่าเป็นไปได้ด้วยการถักนิตตั้ง และแทนที่จะแยกของเก่าและใหม่ออกจากกันอย่างชัดเจนตามกระบวนทัศน์นักรักษาการเปรียบเทียบตามสิ่งทอของการถักนิตตั้ง (textile-based) ช่วยให้สามารถเชื่อมโยงกันได้ นอกจากนี้ คำว่า Knitting-on เป็นการอ้างอิงถึงเทคนิควิธีการซึ่งรู้จักกันอย่างแพร่หลายในแถบภูเขากริสันส์ ซึ่งบ้านเหล่านี้ถูกสร้างด้วยไม้ซุง (Log) ท่อนตันซึ่งถูกวางสานสลับไขว้กัน โดยเทคนิคนี้เป็นที่รู้จักกันในชื่อ “Knitted Building” หรือในภาษาเยอรมัน Strickbauten เซมเปอร์และเอิร์น แกลดบาช (Ernst Gladbach) เพื่อนร่วมงานของเซมเปอร์ในวิทยาลัยที่เอชซูริช ในประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบ้านไม้ซุง (Log House) และเทคนิคการก่อสร้างแบบถักนิตตั้ง (Moravansky, 2018; 22)

หนังสือ Der Schweizer Holzstyl ซึ่งแปลว่าบ้านไม้สวิส (ภาพที่ 2) เขียนโดย แกลดบาช ปี ค.ศ. 1882-1886 เป็นการรวบรวมบ้านไม้ในพื้นที่ต่างๆ ของสวิสนำมาเขียนอธิบายแยกองค์ประกอบและวิธีการก่อสร้าง เช่น ขนาดในการใช้ไม้ รอยต่อของไม้ โครงหลังคา จนถึงวิธีการสร้างส่วนประดับตกแต่งและผังพื้นเบื้องต้น โดยในส่วนที่อธิบายถึงส่วนปิดล้อมนั้นจะใช้คำว่า “Mauern” หมายถึงผนังก่อซึ่งใช้ทำฐานอาคารส่วนที่ติดดิน และ “Wande” หมายถึง ผนังไม้ที่ปิดล้อมอาคาร ตัวอย่างดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า วิธีการแบ่งองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและการใช้คำศัพท์นั้นคล้ายกับที่เซมเปอร์ใช้ในงานเขียนของเขาเช่นเดียวกันซึ่งล้วนมีความหมายเกี่ยวข้องกับคำว่า Gewand หมายถึงการแต่งสวมเสื้อผ้า

ภาพที่ 2 ภาพวาดการก่อสร้างบ้านไม้สวิสโดย เอิร์น แกลดบาช

ที่มา : Gladbach, 1882; <https://www.e-rara.ch/zut/doi/10.3931/e-rara-9036>

บ้านไม้ซุงสวิส Swiss Log House หรือ Swiss Chalet เป็นที่ทราบกันดีตามชื่อของมัน คือ สร้างด้วยท่อนไม้ต้นและสร้างตามเชิงเขาซึ่งมีต้นไม้เป็นวัสดุที่ใช้สำหรับก่อสร้างแบบดั้งเดิม การมีหลังคาลาดชันสูงเป็นไปเพื่อการระบายหิมะบนหลังคาไม่ให้ทับถมมากเกินไป บ้านไม้แบบนี้มีมากมายในแถบสวิตเซอร์แลนด์อันเนื่องมาจากวัสดุไม้ที่มีมากและมีคุณภาพไม้ที่ดี ลักษณะเฉพาะที่สำคัญของบ้านแบบนี้คือการใช้ไม้ไขว้สานไม้สลับเพื่อสร้างความแข็งแรง โดยที่แต่ละท่อนต้องทำการบากไม้ (Notch) เพื่อให้ยึดติดกันทำให้ผนังมีความแข็งแรงและมีความยืดหยุ่น ดังนั้นที่มุมผนังด้านนอกจะไม่มีส่วนยื่นออกมา (ดูภาพที่ 3 ก) ส่วนบ้านไม้สวิสในปัจจุบันออกแบบโดยสถาปนิก กิออน เอ คามินาดา (Gion A. Caminada) และของ ปีเตอร์ ชูมธอร์ ทั้งสองอาคารใช้ไม้สนในการสร้างโดยที่ยังคงลักษณะของการสลับไขว้ของมุมผนัง ซึ่งสามารถมองเห็น “รอยต่อ” ได้ชัดเจน โดยต่างกับที่บ้านที่ออกแบบโดย คามินาดา (ภาพที่ 3 ก) ที่สามารถมองเห็นการสานเฉพาะภายนอก ในขณะที่เมื่อเข้าไปอยู่ภายในไม่ปรากฏรอยต่อเหล่านั้น ส่วนบ้านที่ชูมธอร์ออกแบบนั้นจำเป็นต้องเข้าไปอยู่ภายในจึงจะเห็นรอยต่อเหล่านั้น (ภาพที่ 3 ข)

(ก)

(ข)

ภาพที่ 3 (ก) ภาพบ้านที่ออกแบบโดย กิออน เอ คามินาดา (ข) ภาพภายในบ้านที่ออกแบบโดย ปีเตอร์ ชูมธอร์

ที่มา : (ก) <https://www.atlasofplaces.com/architecture/schulhaus-duvin/>

(ข) <https://www.atlasofplaces.com/architecture/luzi-house/>

การสร้างผนังไม้แบบนี้มีความหมายในการสานกันเพื่อสร้างความแข็งแรงของระนาบพื้นผิว คล้ายกับการวิธีการทอผ้าที่สานเส้นด้ายเข้าด้วยกัน ตัวเส้นที่ถูกทอซึ่งในที่นี้คือท่อนไม้ของผนังที่เมื่อทำการทอหรือสานกันขึ้นจะกลายเป็นส่วนปิดล้อมปกคลุมและแบ่งพื้นที่ว่าง โดยยังเห็นร่องรอยในการทอหรือสานให้ปรากฏอยู่ ดังนั้นในหัวข้อนี้ชื่อเรียกของบ้านลักษณะนี้มีความสอดคล้องกันระหว่างสิ่งทอและส่วนปิดล้อมในเชิงคำและความหมายของชื่อเรียกรวมถึงวิธีการก่อสร้างด้วย

2. ความเป็นอิสระจากส่วนโครงสร้าง

แนวคิดและทฤษฎีของส่วนปิดล้อมของเซมเปอร์ ส่วนปิดล้อมนั้นเป็นสิ่งที่พัฒนามาจากสิ่งทอและไม่ได้รับน้ำหนักของอาคาร ดังนั้น ส่วนปิดล้อมที่เหมือนสิ่งทอนี้จึงหน้าที่ในการห่อหุ้มที่ว่าง แนวคิดดังกล่าวนี้ถ่ายทอดมาสู่สถาปนิกชาวเวียนนา ออตโต้ วาคเนอร์ (ต้นข้าว ปาณินท์, 2561; 137) ผู้ออกแบบอาคารมาจอลิคาเฮาส์

(Majolica House) ในปี ค.ศ.1898 (ภาพที่ 4 ก และ ข) เป็นอาคารสำหรับพักอาศัยตั้งอยู่ในเมืองเวียนนา อาคารหลังนี้ได้ถูกปิดผิวผนังด้วยแผ่นกระเบื้องดินเผามาจอลิกา โดยมีลวดลายคล้ายกับเถาไม้เลื้อยเลียนแบบธรรมชาติ ซึ่งในเวลานั้นเป็นรูปแบบที่นิยมของกลุ่มศิลปะเวียนนาซีเซชัน (Vienna Secession) ด้วยลักษณะเช่นนี้ผนังสื่อสารความหมายของการไม่ได้เป็นส่วนรับน้ำหนัก หากแต่เป็นเพียงพื้นผิวที่ปิดทับส่วนของโครงสร้างอีกชั้นหนึ่งด้วยการปิดแผ่นกระเบื้องลวดลาย

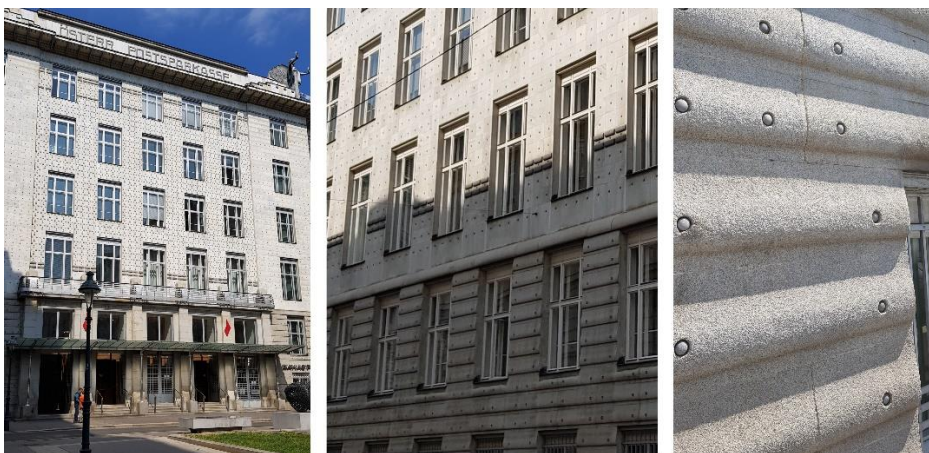
อาคารธนาคารไปรษณีย์ออสเตรีย (Austrian Postal Savings Bank) เป็นอีกอาคารที่วาเคนอร์ ออกแบบและเปิดใช้อาคารในปี ค.ศ.1906 (ภาพที่ 5 ก ข และ ค) จะเห็นว่าส่วนปิดล้อมอาคารสื่อสารว่าผนังนั้นไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้าง แผ่นของผนังซึ่งเป็นลักษณะรูปแบบคล้ายกับสถาปัตยกรรมในยุคอดีตซึ่งถูกติดตั้งให้เห็นหมดอย่างชัดเจนและหมดนี้มีขนาดใหญ่เพื่อคงร่องรอยของการกรูไว้ให้เห็นได้ชัดเจน สะท้อนและสื่อสารถึงการไม่ได้รับน้ำหนักของแผ่นผนังเหล่านี้ โดยทำหน้าที่เป็นเพียงพื้นผิวหรือสิ่งทอที่ถูกแขวนไว้บนโครงเพื่อห่อหุ้มที่ว่างเท่านั้น

(ก)

(ข)

ภาพที่ 4 (ก) ภาพด้านหน้าอาคารมาจอลิกาเฮาส์ (ข) รายละเอียดของผนังอาคาร

(ก)

(ข)

(ค)

ภาพที่ 5 (ก) ภาพด้านหน้าของอาคารออมทรัพย์ออสเตรีย (ข) ภาพผนังของอาคาร (ค) ภาพรายละเอียดของผนังอาคาร

3. การสื่อสารเชิงสัญลักษณ์

การศึกษาทฤษฎีของเซนเปอร์เกี่ยวกับสิ่งทอและส่วนปิดล้อม ร่วมกับข้อสรุปจากบทความของต้นข้าว ปาณินท์ ในบทความ On The Surface : Purpose of Architectural Enclosure ทำให้เห็นมิติที่สำคัญอีกประการของส่วนปิดล้อมสถาปัตยกรรม คือ การสื่อสารเรื่องราวของวัฒนธรรม สังคมหรือเหตุการณ์บางอย่างที่ถูกถ่ายทอดลงบนพื้นผิวของส่วนปิดล้อม ทั้งในแบบที่มีการคลี่คลายจากภาพไปสู่สัญลักษณ์ หรือเป็นภาพที่มีความเหมือนจริงจากวิธีการสร้างด้วยถักทอลายสู่การพิมพ์ในยุคสมัยปัจจุบัน

การถ่ายทอดเรื่องราวของอาคารผ่านพื้นผิวในวิธีการออกแบบของชุมชนธอร์ของบ้านกุกาลัน คือการเชื่อมมิติของเวลาและสถานที่ผนังอาคาร ด้วยรูปแบบภาษาการก่อสร้างและเนื้อวัสดุแบบเดียวกัน แต่ให้ความแตกต่างวัสดุใหม่เชื่อมกับวัสดุเก่า แต่ในอีกแนวทางหนึ่งของการสื่อสารภาษาภาพลงบนพื้นผิวอย่างเป็นแบบลวดลาย (Pattern) เหมือนกับสิ่งทอและพรม (ภาพที่ 6 ก) คือบ้านในศตวรรษที่ 16 ที่มีภาพลวดลายบนผนังและผ้าเพดานนั้น มีความคล้ายคลึงกันอย่างมากกับงานออกแบบของ สถาปนิกชาวสวิส เฮร์ซอกแอนด์เดอเมอร์วอน (ภาพที่ 6 ข) ทำให้เห็นว่าพื้นผิวบนผนังอาคารถูกใช้เพื่อสื่อสารเรื่องราวเพื่อสร้างเอกลักษณ์ของอาคาร

อาคารห้องสมุดโรงเรียนเทคนิคเอเบอร์วาลด์ (Library of Eberwalde University for Applied Science) (ภาพที่ 6 ข) ซึ่งถูกสร้างในปี ค.ศ 1994-1996 ใช้การพิมพ์ภาพด้วยกระบวนการ ซิลค์สกรีน (Silk-Screen) ลงไปบนผืนผนังคอนกรีตและผนังกระจกของอาคาร ทำให้อาคารถูกมองเห็นเป็นเนื้อเดียวกันทั้งหมด ภาพพิมพ์แต่ละภาพเป็นภาพถ่ายจากศิลปินช่างภาพชาวเยอรมัน โทมัส รุฟ (Thomas Ruff) เพื่อเล่าเรื่องราวลงบนพื้นผิวอาคาร สำหรับอาคารโกดังเก็บสินค้าและผลิตของบริษัทรีโคลา (Ricola-Europe Production and Storage Building) สร้างในปี ค.ศ 1993 ผู้ออกแบบตั้งใจให้พื้นผิวอาคารที่ใช้แผ่นกึ่งโปร่งใสถูกพิมพ์ทับด้วยภาพใบไม้เรียงซ้ำต่อกันเป็นลวดลายต่อเนื่องซึ่งดูราวกับเป็นผ้าผืน (ภาพที่ 7 ก) คล้ายกับกรณีอาคารห้องสมุดมหาวิทยาลัยแบรนเดนเบิร์ก (Library of the Brandenburg University of Technology) สร้างในปี ค.ศ 2001-2004 ใช้การพิมพ์สีวางลงบนกระจกแผ่นคล้ายผ้าคลุมหน้า (Veil) ในเครื่องแต่งกายผู้หญิง พิมพ์เป็นลวดลายของตัวอักษรในภาษาต่างๆ ซ้อนกันหลายชั้น ดังนั้น อักษรจึงแปรสภาพกลายเป็นลวดลายสีขาว ทำให้ลดความรู้สึกความแข็งกระด้างของวัสดุกระจกลง เหมือนมีผ้าผืนเบาบางห่อหุ้มอาคารทั้งหลัง (ภาพที่ 7 ข) ทั้งสามอาคารนี้ออกแบบโดยสถาปนิกชาวสวิส คือ เฮร์ซอกและเดอเมอร์วอน ซึ่งเลือกใช้การพิมพ์ลาย โดยใช้รูปแบบทั้งที่เป็นภาพที่อ่านได้ชัดเจน (Figurative) และเป็นนามธรรม (Abstractive) อย่างไรก็ตาม ภาพพิมพ์เหล่านั้นถูกใช้โดยล้วนมีความต้องการสื่อสารเรื่องราวในขณะเดียวกันก็ทำให้ผนังของอาคารมีความเป็นผ้าและผิวมากกว่าเป็นโครงสร้าง และเราสามารถพบวิธีการทำผิวอาคารลักษณะนี้พบเจอในงานอาคารเก่าของสวิสเซอร์แลนด์อีกด้วย

(ก)

(ข)

ภาพที่ 6 (ก) ภาพบ้านที่มีผนังคล้ายพรม (ข) ภาพผนังอาคารห้องสมุดโรงเรียนเทคนิคเอเบอร์สแวลด์

ที่มา : (ก) <https://www.graubuenden.ch/en/attractions/the-historic-houses-of-andeer>

(ข) <https://afasiaarchzine.com/2013/07/herzog-de-meuron-20/>

(ก)

(ข)

ภาพที่ 7 (ก) ภาพผนังภายในอาคารรีโคลา (ข) ภาพผนังอาคารห้องสมุดมหาวิทยาลัยแบรนด์เดนเบิร์ก

ที่มา : (ก) <https://arquitecturaviva.com/works/nave-y-almacen-para-ricola-europe-sa-mulhouse-brunstatt>

(ข) <https://arquitecturaviva.com/works/biblioteca-de-la-universidad-de-brandeburgo-cottbus-0>

บทสรุป

1. นิยามและความหมายของส่วนปิดล้อม

ส่วนปิดล้อมสถาปัตยกรรม (Architectural Enclosure) ในทฤษฎีของเซมเปอร์นั้นมีวัตถุประสงค์พื้นฐาน คือ การทำงานร่วมกันกับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น หลังคา เหนินดิน และเตาไฟ เพื่อที่จะปกป้องเปลวไฟ ทั้งนี้พื้นผิวของส่วนปิดล้อมสามารถสื่อสารเรื่องราวของวัฒนธรรม เช่น ลวดลาย รอยต่อของวัสดุ โดยรวมแล้วส่วนปิดล้อมมีบทบาทและหน้าที่ตลอดจนความหมายราวกับสิ่งทอ ผ้าใบ พรม ต่อมาองค์ประกอบทั้งสี่นี้จึงถูกพัฒนาไปตามเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมในสมัยต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าส่วนปิดล้อมในทางสถาปัตยกรรมในกระตอมยุคเริ่มต้นมีที่มาจากหนังสือ

สิ่งทอและพรหม พัฒนาเป็นเทคนิคการถักทอและเป็นผนังที่ปิดล้อม ตลอดจนถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างที่ว่างในทางสถาปัตยกรรมในเวลาต่อมา

ดังนั้นนิยามและความหมายของส่วนปิดล้อมด้วยแนวคิดของแชมเปอร์ คือ สิ่งที่มีหน้าที่หลักในการแบ่งและห่อหุ้มพื้นที่ตามวัตถุประสงค์บางอย่าง สื่อสารถึงความเบาแยกจากโครงสร้างและสื่อสารเรื่องราวบางอย่างบนพื้นผิว ส่วนปิดล้อมสามารถประสานไปกับองค์ประกอบอื่นๆ ไปตามบริบทและเทคโนโลยี

2. ผลจากการศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบอาคาร

ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติผ่านกรณีศึกษาอาคารที่ถูกออกแบบโดยรับเอาแนวคิดส่วนปิดล้อมดังกล่าวนี้ปรากฏเรื่อยมานับตั้งแต่ทฤษฎีได้ถูกเผยแพร่สู่แวดวงวิชาการสถาปัตยกรรม โดยพบเห็นในกลุ่มนักออกแบบ เช่น วาเคนอร์ ชูมธอร์ เฮอร์ซอกและเดอมิรอน สามารถสรุปประเด็นได้ ดังนี้

- ความหมายของคำที่ใช้เรียกวิธีการก่อสร้างมีความหมายพ้องกันกับวิธีการสร้างสิ่งทอ เช่น การถักทอและสาน สะท้อนถึงร่องรอยของวัสดุที่ถูกประกอบเข้าไว้ด้วยกัน
- อิสระจากโครงสร้าง ทฤษฎีของแชมเปอร์เกี่ยวกับส่วนปิดล้อมปรากฏในงานอาคารทั้งสองหลังของวาเคนอร์ เป็นพัฒนาการของส่วนปิดล้อมที่สื่อสารตั้งแต่ลวดลายจนถึงการแสดงรายละเอียดของการก่อสร้างให้เห็นว่าผนังนั้นไม่ได้ทำหน้าที่เกินไปกว่าการปิดล้อมพื้นที่
- การสื่อสารภาพ เรื่องราวของวัฒนธรรมลงบนพื้นผิวของอาคารยังคงปรากฏเรื่อยมาในสถาปัตยกรรมจากอดีตจนถึงสถาปัตยกรรมร่วมสมัย แต่มีการเปลี่ยนแปลงภาพดังกล่าวจากภาพที่เหมือนจริงไปสู่แบบลวดลายโดยเทคนิควิธีการแต่ละยุคสมัย ภาพบนพื้นผิวดังกล่าวนั้นเป็นส่วนที่ทำให้อาคารนั้นเชื่อมโยงกับบริบท สังคมและสถานที่ตั้งของอาคาร

การศึกษาอาคารในแต่ละประเด็น คือ ความสอดคล้องกันระหว่างสิ่งทอและส่วนปิดล้อม ความเป็นอิสระจากส่วนโครงสร้าง และการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งให้เห็นว่าในแต่ละอาคารมีวิธีการสื่อสารถึงสิ่งทอที่แตกต่างกัน ในบางกรณีแสดงถึงความหมายถึงสิ่งทอมาจากชื่อหรือคำที่ใช้เรียกวิธีการสร้างอาคารนั้นมา เช่น ในบ้านพื้นถิ่นชาวสวิสหรือในบางกรณีสื่อสารด้วยการแสดงรายละเอียดของการก่อสร้างและในบางกรณีสื่อสารด้วยพื้นผิวที่ปรากฏให้เห็นมีความคล้ายคลึงกับสิ่งทอ เมื่อเปรียบเทียบวิธีการที่แตกต่างกันนี้ก่อให้เกิดความหมายแฝงของสิ่งทอที่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่นในประเด็นเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ในภาพที่ 7 (ก) และ (ข) จะปรากฏลักษณะที่คล้ายคลึงและมีความเบาบางเช่นเดียวกันกับสิ่งทอ หรือถ่ายทอดคุณสมบัติของสิ่งทอได้อย่างชัดเจน ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนกับวิธีการก่อสร้างงานในภาพที่ 5 (ก) (ข) และ (ค) ที่ใช้รอยต่อและหมุดบนแผ่นหินบนพื้นผิวอาคาร กรณีนี้จำเป็นต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจมากกว่าในการอ่าน การใช้คำที่มีความหมายพ้องกับสิ่งทอในการเรียกวิธีการก่อสร้างนั้นเช่นในกรณีของบ้านไม้สวิสในภาพที่ 2 ดังนั้น กล่าวได้ว่าวิธีการก่อสร้างลักษณะนี้มีความใกล้เคียงกับแนวคิดส่วนปิดล้อมของแชมเปอร์ที่เกี่ยวข้องกับการสาน

ประโยชน์และข้อเสนอแนะในการศึกษา

ทฤษฎีและแนวคิดของแชมเปอร์ถูกแปลจากต้นฉบับทฤษฎีที่เป็นภาษาเยอรมันเป็นภาษาอังกฤษเมื่อต้นศตวรรษที่ยี่สิบซึ่งเป็นเวลาไม่นาน อาจเป็นผลให้แนวคิดนี้ไม่แพร่หลายและไม่เป็นที่รู้จักในแวดวงวิชาการสถาปัตยกรรมตะวันตกในประเทศไทย ดังนั้น ประโยชน์ส่วนหนึ่งของการศึกษาแนวคิดนี้ คือ การศึกษาวิธีการอ่านและทำความเข้าใจสถาปัตยกรรม ผ่านทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับส่วนปิดล้อมในอดีต เมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับกรอบแบบ

อาคารแล้วจะเห็นว่าสามารถอธิบาย อาคารในยุคปัจจุบันได้อย่างมีที่มา และทำให้เราตระหนักประเด็นที่แฝงอยู่ในประเด็นของการก่อรูปส่วนปิดล้อมสอดคล้องไปกับการสื่อสารเรื่องราวของบริบทแวดล้อม

ข้อจำกัดบางประการในงานเขียนของเซมเปอร์นั้น อาจเกิดจากในช่วงเวลานั้นขาดข้อมูลทางสถาปัตยกรรมที่มีความหลากหลายเพียงพอ ทำให้ทฤษฎีของเซมเปอร์นั้นได้ตีความและอธิบายอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลเท่าที่ปรากฏ ความแตกต่างของบริบทและปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในสถาปัตยกรรมในยุคปัจจุบัน ทำให้ทฤษฎีของเขาในเวลานั้นอาจไม่สามารถอธิบายความหมายของสถาปัตยกรรมได้อย่างครอบคลุม

การศึกษาส่วนปิดล้อมในบทความนี้เป็นเพียงองค์ประกอบส่วนหนึ่งจากทฤษฎีทั้งหมดของเซมเปอร์ โดยองค์ประกอบที่เหลือ ได้แก่ เตาไฟ-เนินดิน-หลังคา ควรได้รับการทบทวนและตั้งคำถามต่อไปในอนาคต เพื่อเชื่อมโยงองค์ประกอบทั้งหมดเข้าด้วยกัน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือทางเลือกหนึ่งในการเข้าใจสถาปัตยกรรมมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ต้นข้าว ปาณินท์. (2561). *ปฐมบท ทฤษฎีสถาปัตยกรรม*. กรุงเทพฯ: ลายเส้น.

Davies, C. (2011). *Thinking about architecture: An introduction to architectural theory*. London: Laurence King.

Gladbach, E. (1882-1886) *Der Schweizer Holzstyl in seinen cantonalen und constructiven Verschiedenheiten vergleichend dargestellt mit Holzbauten Deutschlands*. Zürich: Verlag Von Caesar Schmidt ETH-Bibliothek Zürich. Retrieved from <https://www.e-rara.ch/zut/doi/10.3931/e-rara-9036>

Herrmann, W. (1989). *Gottfried Semper: In search of architecture*. Cambridge Massachusetts: MIT Press.

Kruft, H. W., Taylor, R., Callander, E., & Wood, A. (1994). *A history of architectural theory: From Vitruvius to the present*. London: Princeton Architectural Press.

Laugier, M.A., (1977). *An essay on architecture*. (W. Herrmann & A. Herrmann, Trans.). Santa Monica California: Hennessey + Ingalls. (Original work published 1755).

Moravanszky, A., (2018). *Metamorphism: Material change in architecture*. Basel: Birkhäuser.

Panin, T. (2007). On The Surface: Purposes of Architectural Enclosure. *NAJUA: Architecture, Design and Built Environment*, 22, 25-48. Retrieved from <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NAJUA-Arch/article/view/45136>

Semper, G. (2004). *Style: Style in the technical and tectonic arts; or, practical aesthetics*. (H. Mallgrave, & M. Robinson, Trans). Los Angeles California: Getty Research Institute Publications Program. (Original work published 1860-1863).

Semper, G. (2010). *The four elements of architecture and other writings*. (H. Mallgrave, & W. Herrman, Trans). Cambridge: Cambridge University Press. (Original work published 1803-1879).

Zumthor, P. (2010). *Thinking architecture*. (3rd ed.) Basel: Birkhauser.

